

Автор: Казмірчук Оксана Петрівна,
вчитель української мови та літератури,
вища категорія Опорного закладу
"Малошпаківський ліцей" Дядьковицької
сільської ради Рівненського району
Рівненської області

Тема: І. Карпенко-Карий. Трагікомедія «Сто тисяч». Проблема влади грошей – наскрізна і вічна у світовому мистецтві. Проблематика комедії «Сто тисяч». Засоби сатиричного зображення у творі.

Мета:

- **навчальна:** допомогти учням глибше усвідомити особливості драматичного твору, його ідейно-художній зміст, проблеми;
- **розвиваюча:** розвивати навички виразного читання драматичного твору, його переказу, інсценування уривків твору, характеристики героїв; висловлення своїх суджень щодо порушених у п'єсі проблем;
- **виховна:** виховувати естетичний смак, любов до мистецтва, гуманізм, чесність, порядність, прагнення до духовно багатого життя.

Обладнання: підручник, портрет письменника, Конституція України, роздавальний матеріал.

Тип уроку: урок формування знань, умінь та навичок.

Цілі:

- *учні знатимуть:* зміст п'єси, її сюжет, риси характеру Г. Калитки, авторське ставлення до героя.
- *учні вмітимуть:* охарактеризувати героя твору; оперувати цитатами; висловлювати свою думку щодо прочитаного, дискутувати про бездуховність людини, про сенс життя.

Перебіг уроку

I. Забезпечення емоційної готовності до уроку.

Слово вчителя.

• Доброго дня, діти. Перш ніж ми розпочнемо пізнавати чарівний світ художнього слова, виконаймо звичне, але дуже потрібне завдання: налаштуємо себе так, щоб праця на уроці для кожного з вас була цікавою, творчою, ефективною. Тому для цього візьміть, будь ласка, аркуші паперу і напишіть своєму однокласникові про його гарні, на вашу думку, якості. Прошу. *(Діти записують свої думки, зачитують написане і передають товаришу.)*

• Дякую щиро, діти. Отже, кожий з вас має одну з найвагоміших життєвих якостей – вбачати і цінувати один в одному найкраще. А які ще якості, на вашу думку, потрібні, щоб навчитися жити?

II. Повідомлення теми та мети уроку.

• *«Хочеш пізнати людину – наділи її грошима та владою,»* – говорить народна мудрість. І, як свідчить світова література та життєвий досвід, у переважній більшості випадків вони «псують» людину. Гроші і влада – зло? Чи все можна придбати за гроші. Спробуємо дати відповідь на ці питання. Яскравим прикладом цієї проблеми є п'єса І. Карпенка-Карого «Сто тисяч».

(Учні записують тему уроку у зошити, епіграф, проблемне запитання.)

Гроші рахувати – треба розум мати.

Народна мудрість

III. Актуалізація опорних знань учнів.

1. Робота з картками.

• Пригадаємо основні відомості з біографії І.Карпенка-Карого. На місці пропусків вставте потрібні за змістом слова.

Картка

Іван Карпович Тобілевич народився 29.09.1845 року в с. Арсенівці у сім'ї управителя поміщицького маєтку Карпа Тобілевича. Ця талановита, обдарована родина дала Україні видатних діячів української культури: трьох братів, відомих під псевдонімами Іван Карпенко-Карий, Микола Садовський, Панас Саксаганський, сестру Марію Садовську-Барілотті, які становили основу знаменитого "театру корифеїв". У 1865 році Іван Карпенко-Карий разом із Марком Кропивницьким організували театральний гурток у Єлисаветграді. Перший професійний український театр розпочав свою діяльність у 1882 році у місті Єлисаветграді (нині Кропивницькому). Помер Іван Карпенко-Карий 15.09.1907 року в Берліні, а поховано його було біля хутора Надія, названого на честь його дружини.

• Поясніть походження псевдонімів членів родини Тобілевичів.

2. Повторення відомостей з теорії літератури.

Вправа «Поєднай терміни та їх ознаки».

• І.Карпенко-Карий визначив жанр твору «Сто тисяч» як комедія.

Літературознавці нині визначають жанр як трагікомедія. Поєднайте терміни та їх ознаки.

Трагедія

Гине людина

Комедія

Гумористичний стиль

Трагікомедія

Трагічне і смішне

III. Опрацювання навчального матеріалу.

1. Розповідь учня про історію друку драми «Сто тисяч».

Слово вчителя.

• А тепер перенесемось у 19 ст., адже тоді теж потрібні були гроші. Що відбувалося в Україні після скасування кріпацтва? *(Після скасування кріпацтва в Україні швидко розвивається капіталізм. Господарем тогочасного села стає сільська буржуазія.)*

• Ці події, а саме зображення життя селянства в пореформені часи 80 – 90-х років 19 ст. описав І. Карпенко-Карий у комедії «Сто тисяч». Усе в ній

було взято з життя, яке вирувало навколо. Нічого вигаданого у п'єсі не було. То як все відбувалося?

Повідомлення учня.

- Сюжетну канву для п'єси драматург узяв з реального життя. У Єлисаветграді у 80-х роках ХІХ століття активно діяли зграї шахраїв, які оббирали засліплених жадобою до багатства місцевих «хазяїв», продаючи фальшиві гроші. Перша редакція твору «Гроші» з'явилася у 1889 році, але була заборонена цензурою. Остаточна редакція «Сто тисяч» вийшла у тому ж таки 1889 році, в якій драматург показав, як жадоба до збагачення штовхала людей на злочин.

2. Повідомлення про історію виникнення грошей.

Слово вчителя.

- Отже, твір спочатку мав назву «Гроші». А яка ж історія виникнення грошей?

Повідомлення учнів.

- До того як люди на Русі почали чеканити монети з металів, для взаємних розрахунків використовувалися полотна льону. Він досить високо цінувався, оскільки в ті часи вирощувався в європейських країнах. Власне, всі слова, що мають корінь «плата» пішли від слова «полотно».

- З розвитком торговельних відносин у суспільстві виникає потреба обмінювати товар на річ, за яку можна було б придбати інший товар. Це явище викликає появу грошей. Так на території колишньої Київської Русі з'являється куна – перша грошова одиниця. Назва походить від шкіри куниці. Такі «шкіряні гроші» виконували функцію монети.

- Назва «гривня» походить від прикраси з золота або срібла у вигляді обруча, який носили на шиї (тобто – на «загривку»). Частіше за все це були м'яко закруглені обручі з кінцями у вигляді голівок левів, прикрашені кольоровою емаллю. Перше згадування «гривні» у значенні грошової одиниці зустрічається в «Повісті минулих літ». Згодом гривна – це одиниця ваги, що важила півфунта, водночас правила й за монету. Гривня-монета була золота й срібна.

- Слово рубль споконвічно російське, утворене від дієслова рубати. У старовину на Русі грошовим еквівалентом була гривня, від якої при розрахунках у стародавньому Новгороді відрубували половину, срібний брусок вагою близько 200 грамів. Обрубок шийної гривні і отримав назву рубль.

- Батьківщина долара – Північна Америка. Приїхавши сюди, колонізатори з Голландії ввели в обіг гроші «левендаалдерси», назва якого перекладається як «левові талери». З часом воно видозмінилося, знайшовши свою нову словесну форму – «долари». Незважаючи на їх популярність, чомусь жодна країна не «приватизувала» їх, тому вони вільно кочували з одного континенту на інший. І тільки американці в 1784 році здогадалися зробити їх своєю національною валютою.

- Усі ми знаємо сленгову назва долара – «бакс», часто використовуємо його в повсякденному житті, навіть не здогадуючись про його походження. Історія свідчить: воно утворилося від слова «бак». Саме так

індіанці називали шкури оленів, в яких грілися взимку. Швидше за все, іменуючи так американську валюту, вони мали на увазі, що вона теж може гріти, тільки не тіло, а душу. Адже за гроші можна купити всі блага цивілізації, і не тільки шуби і хутра.

Демонстрація грошей.

• А ось про ці купюри йде мова у п'єсі. Саме заради них Калитка йде на все.

3. Прислів'я і приказки про гроші.

• Що про гроші говорить наймудріший учитель і порадник – народ?

Хоч у голові пусто – аби грошей густо.

Коли гроші говорять – правда мовчить.

Від багача не жди калача.

Совісті менше, а грошей більше.

Багатий не любить давати.

Гроші – сила: одних підкуплять, других напоють, третім лиха накоять.

Більше грошей – більше клопоту.

Грошей багацько, а щастя мало.

Гроші всюди хороші.

Якщо обрид тобі хтось, позич йому грошей.

Де гроші говорять, там правда мовчить.

Зароблена копійка краща від краденого карбованця.

Із копійки рублі робляться.

Не скупий володіє грішми, а гроші ним.

Не хочеш ворога мати, не треба грошей позичати.

Сватається до дівчини, а жениться на грошах.

У нього гроші є, тому й руку всяк дає.

У нас грошей – і кури не клюють.

Скупий двічі платить, а ледачий двічі робить.

Через золото сльози ллються.

4. Технологія «Займи позицію».

• Гроші — це «вічна» проблема. Одні не знають, де їх взяти, а інші – куди їх подіти, щоб отримати ще більше. Чи хочете ви мати багато грошей?

• Куди б ви їх витратили?

• Як ви вважаєте, мати багато грошей – це добре чи погано? Займіть позицію.

Добре

Погано

(Учні прикріплюють стіки на терези. Вчитель підсумовує результат)

- Отже, наші думки розійшлися. Щоб дійти правильного висновку, нам потрібно детально проаналізувати героїв твору та їхнє ставлення до грошей.

- Як справжній майстер слова І. Карпенко-Карий не міг показати свого героя лише з одного боку – негативного. Калитка мав багато грошей, але хотів мати їх більше і більше.

5. Інсценізація.

Монолог Герасима Калитки.

- Що ми дізнаємося про Герасима Калитку з його монологу?

(Герасим недоїдаючи, недопиваючи частинами скуповував землю і тепер має 200 десятин. Але на цьому він не зупиняється і мріє купити землю Смоквинова – 250 десятин. Але замало грошей – має 5 тис. крб., а треба ще 15 тис. крб.)

- Отже, Герасимові потрібні гроші.

6. Інформаційне гроно «Вплив грошей на героїв п'єси».

Запис на дошці: гроші. (Далі у процесі роботи учні складають інформаційне гроно «Вплив грошей на героїв п'єси».)

кримінальний злочин

жорстокість

неповага до жінки

кохання за розрахунком

скупість

Гроші

злість і грубість.

неосвіченість, зневага до освіти та науки

жадність, егоїзм

експлуататор

обмова

- Яким способом можна отримати гроші? *(Чесним і нечесним.)*

- Які ви знаєте джерела чесного збагачення? *(Дарування, спадкоємність, чесна особиста праця.)*

- На жаль, людина не завжди у своєму житті прагне чесного збагачення, тому порушує Божі Заповіді «Не кради», «Не пожадай того, що є власністю ближнього твого», які стоять на сторожі власності людини.

- Яким способом вирішив розбагатіти Герасим? *(Нечесним, а саме за допомогою обману – за 5 тис. крб. справжніх він має намір купити 100 тис. крб. фальшивих.)*

- Як називається таке порушення закону? *(Запис на дошці: кримінальний злочин.)*

- Чи порадився Герасим зі своєю дружиною про задумане?

7. Виразне читання в особах.

Дія друга. Ява VI. Герасим і Параска.

- Який вплив грошей на Калитку? *(Запис на дошці: жорстокість (заміряється вдарить дружину), неповага до жінки («У мене в шапці більше*

розуму»), кохання за розрахунком (*«Мені треба невістку з приданим»*), скупість (*«Чим краще спече, тим більше робітники з'їдять»*)).

8. Виразне читання в особах.

Дія друга. Ява XI. Герасим і Параска.

- Послухаємо ще один діалог Герасима та його дружини, можливо, він зі страху так розмовляв з нею. (*Запис на дошці: злість і грубість.*)

- Якими сучасні жінки хочуть бачити своїх чоловіків? (*Добрими, турботливими...*)

- Як Калитка ставиться до освіти свого сина? (*Що там наука? Забавка дитяча! На біса йому здалося отак лопотать язиком»*), запис на дошці: *неосвіченість, зневага до освіти та науки.*)

- Як повівся з рідною дочкою? (*Не дав 5 тис. крб. обіцяного посагу. Запис на дошці: жадність, егоїзм.*)

- Як Герасим ставиться до робітників? (*«Робітники та собаки надворі повинні бути», «Ні світ ні зоря вже й жереш!»*). Запис на дошці: *експлуататор.*)

- Як висловлюється про багатих господарів? (*Про Пузиря: «Ах ти ж погань! Мужва репана! Давно лизала панам руки, за верству шапку скидала...»*.)

- Яку Божу Заповідь порушує Калитка? (*«Не свідчи неправдиво на ближнього свого»*). Запис на дошці: *обмова.*)

9. Прослуховування пісні «Money, money».

- Проблема влади грошей порушена також і в музиці. (*Звучить запис пісні, учні знайомляться з перекладом.*)

10. Робота в парах.

- Хто ще з героїв твору хоче заробити гроші? (*Савка, Бонавентура, Невідомий, Гершко.*)

Завдання для 1 пари

Як гроші чи їх відсутність вплинули на Романа

- Для чого використав Роман волосся, яке лежало після бійки на підлозі? Він економний чи жадний? (*«Щоб дурно не пропало, то я зробив з того волосся аж два квачі»*.)

- Через що Роман не мав можливості часто бачитись із Мотрею?

- Якою була думка Романа щодо одруження з Мотрею? (*«Оце робітниця, оце жінка – сама за косарем зв'яже! Та хоч би батько цапа скавав, а я женюсь на Мотрі.»*)

- Зробити висновок.

Завдання для 2 пари

Як гроші чи їх відсутність вплинули на Савку

- Які стосунки Савки зі своєю дружиною? (*«А ми з старою тільки лаємось і все через гроші: того нема, другого нема...»*)

- У чому щастя для Савки? На що він ладен заради грошей? (*«Коли люди багатіють, то чом же нам не поспробувати щастя...»* «*Вийди до мене безп'ятій, я тобі в ніжки уклонюся, до смерті слугою твоїм буду...»*)

- Чи змінив свою думку Савка щодо збагачення? («Буде здоров'я, будуть і гроші, а я навіки від них обрікаюсь, ніколи в світі не буду хотіть більше, ніж Бог дає».)
- Зробити висновок.

Завдання для 3 пари

Як гроші чи їх відсутність вплинули на Параску

- Як багатство вплинуло на Параску? («Всяке знає, що ми хазяїни неабиякі, а я буду тьопаться стільки світу пішки до церкви».)
- Чим Мотря подобалась Парасці? («Я до неї привикла, вона до мене, дівка красива, здорова, зна всі порядки, коло птиці, коло свиней, коло корів – одно слово, хазяйка біля всього; а против неї, скільки їх у нас не було, ніхто хліба не спече, ніхто борщу не наваре, хоч і без олії іноді, а всі їдять – не нахваляться».)
- Що зробила Параска для того, щоб віддати дочці обіцяний посаг?
- Зробити висновок.

Завдання для 4 пари

Як гроші чи їх відсутність вплинули на Бонавентуру

- Що спільного й відмінного між копачем та іншими героями твору, які хочуть заробити гроші?
- Чи щедра він людина? Навести приклади. («Викопаємо – все пополам. Станеть і тобі, і мені, і нашим дітям, і внукам на весь вік...»)
- Чи знання французької мови Бонавентурою свідчить про його освіченість, чи він вдає дуже розумного? («Жаль тільки, що Роман французького язика не знає, а то ми б там з ним жуків пускали (вдавати дуже розумних) – жеркотали б по-французькому...». Вживає недоречно вислів «Торічелієва пустота» - фізичний термін, що означає вакуум, натякаючи на відсутність людей.)
- Зробити висновок.

11. Виразне читання в особах.

Дія четверта. Ява Х. Савка й Герасим.

- Чи вдалося Калитці розбагатіти?
- У гонитві за грошима Калитка порушує ще одну Божу Заповідь. Яку? («Не вбивай».)

12. «Асоціативний куц».

- Назвіть предмети, з якими у вас асоціюються герої твору Копач, Калитка (лопата, гаманець).
- Хто може пояснити лексичне значення слова калитка? (Калитка (гаман) – шкіряна сумка для грошей.)
- Зобразіть графічно, які герої твору і як мають відношення до наживи «легкими» грошима.
- Коли накопичення грошей, багатства стає самоціллю чи марнославством – це небезпечно. І в першу чергу для самої людини, адже жадоба, скнарість, заздрість руйнують душу, підточують її духовне і навіть фізичне здоров'я. (Аналіз інформаційного грона.)

13. Розповідь вчителя.

- Земля – це справжній скарб, значення якої неможливо оцінити. Адже це наша годувальниця, наша берегиня. А як про землю говориться в Конституції України та в Законі про землю?

- Ст. 14 Основного Закону визначає землю як основне національне багатство, що перебуває під особливою охороною держави. Згідно ст. 73 Земельного Кодексу, визначається поняття земельної ділянки як об'єкта права власності. За Законом земельна ділянка як об'єкт права власності – це частина земної поверхні з ustalеними межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами. Громадяни України набувають права власності на земельні ділянки на підставі: придбання за договором купівлі-продажу, дарування, приватизації, прийняття спадщини, безоплатної передачі із земель державної і комунальної власності.

- Як бачимо, Герасим Калитка за сучасним українським законодавство є порушником Конституції України, а отже повинен нести відповідальність. Але найстрашніше те, що він порушує усі норми моралі, намагаючись нечесним шляхом нажитися.

14. Повідомлення учня про проблему грошей у мистецтві.

- Проблема влади грошей, багатства - наскрізна і вічна у світовому мистецтві.

- Проблема грошей не була новою в українській літературі. Гроші та їхній вплив на людину – одна з так званих вічних тем. Європейські письменники зображували людей, які поступово деградували, поставивши за мету статки заради статків.

- Образ скупого скнари особливого значення набув у ХХ столітті, коли відбувався розквіт капіталістичних відносин і гроші в суспільному житті почали відігравати дедалі більшу роль. Узагальнювальною назвою всіх тих, хто жадібно нагромаджує багатства, не знаючи інших людських пристрастей, стало ім'я Гобсека, героя однойменного твору французького письменника Оноре де Бальзака. Мільйонер Гобсек здобув свої капітали нечесним шляхом, беручи величезні відсотки зі своїх позичальників, що потрапили у скруту. Утім помирає він у страшній бідності й самотності, хоча й володіє незліченними статками.

- Український письменник Микола Гоголь збагатив світову літературу поемою «Мертві душі», одним із персонажів якої є поміщик Плюшкін, людина, яка через бездумне нагромадження втратила людську подобу. Маючи багато землі й інших багатств, він збирав різноманітний хлам, економив на найпотрібнішому. Скупість Плюшкіна переросла у хворобливу манію, що призвела до його розорення. Він став рабом речей, а не господарем їх.

- Тема згубного впливу грошей на людину посіла чільне місце у творчості драматургів-корифеїв. Так, Марко Кропивницький у драмі «Глитай, або ж Павук» змалював образ сільського лихваря, який, мов павук, заманював у тенета збіднілих земляків. Його позиція дещо інша, ніж у Плюшкіна чи Гобсека: «Навіщо гроші, якщо за них не можна купити весь світ?». Тому лихвар

не зупиняється ні перед чим, ламає чужі долі, розлучає закоханих і доводить до самогубства невинних людей.

- Хижацька погоня за грішми, за землею, за наживою – одна з центральних тем творчості Івана Карпенка-Карого. У комедії «Хазяїн» є епізод, коли мільйонера Пузиря не пустили в банк, бо прийняли за жебрака. Найбагатший в окрузі поміщик, Пузир годує своїх робітників черствим хлібом, платить їм копійки і мріє, щоб селяни були бідними, бо тоді підуть найматися до нього за безцінь.

- Отже, гроші, яким поклоняються, як ідолам, породжують бездуховних і нікчемних людей із хижацьким нутром.

15. Слово вчителя.

- Кожна людина має пам'ятати, що гроші – це лише засіб досягнення певної мети. (*Зачитування відповідей зі стікерів учнів.*) Завдяки грошам можна побачити світ, забезпечити матеріальне благополуччя людини. Їх витрачають на благодійність, фінансують культуру та науку. Гроші допомагають відновити здоров'я та врятувати життя.

- Але нагромаджувати їх заради самоствердження, самозадоволення, нехтуючи моральні закони, означає втратити повагу й авторитет і деградувати як особистість.

- Герасим Калитка перебуває на ранній стадії накопичення. Чи перетвориться він на Гобсека, Плюшкіна або Пузиря? А може, в нього є шанс залишитися людиною? (*Відповіді учнів.*)

IV. Підсумок уроку.

1. Метод ПРЕС.

- Письменники жили в різний час, в різних країнах, але вони порушували у своїх творах проблеми, які були актуальні, як для їх часу, так, нерідко, ще ці проблеми стосуються і нашого сьогодення.

- Чи актуальною є тема грошей у наш час?

Метод ПРЕС

Я вважаю,

Тому що....

Наприклад, ...

Отже, ...

2. Відповідь на проблемне запитання. Гра «Закінчи речення».

- Спробуймо дати відповідь на проблемне запитання, яке поставили на початку уроку «Чи все можна придбати за гроші?». У цьому нам допоможе гра.

За гроші купите...

Спальний гарнітур, ...

а не солодкий сон.

Книги, ...

а не мудрість.

Продукти, ...

а не апетит.

Прикраси, ...

а не красу.

Квартиру, ...

а не сімейний затишок.

Ліки,...

але не здоров'я.

Вишукані речі,...

але не щастя.

Срібний хрестик, ...

але не спасіння.

Місце в церкві, ...

Диплом, ...

Посаду, ...

а не на небесах.

а не знання.

а не повагу.

3. Заключне слово вчителя.

- Існує давня легенда. Дуже давно жили два друга. Коли у них народилися діти, вони вирішили залишити сім'ї й помандрувати, узявши з собою по мішку. В них вони склали маленькі камінці, якщо чули та бачили щось незвичайне. Минуло багато років, мішки стали повними, і друзі вирішили повернутися додому. Вони були щасливі, що знову повернулися у рідні домівки. Одного вечора чоловіки відкрили свої мішки та побачили, що камінці зникли.

- Один чоловік знайшов у мішку чудові квіти. Це були: Здоров'я, Любов, Удача та Дружба. Він віддав ці квіти своїм дітям, сказавши, що це головне, що це треба для життя людини, що це і є життєві цінності.

- Інший знайшов у своєму мішку павуків, змій, ящірок. Він нічого не дав своїм дітям, бо збирав заздрість, жадібність, байдужість, жорстокість.

- Тож нехай здоров'я, розуміння, взаємодопомога, любов рідних будуть найголовнішими у вашому житті.

V. Домашнє завдання. Оцінювання.

Картка самооцінювання

Вид роботи	Максимальна к-сть балів	Набрана к-сть балів
Літературний диктант (робота на картці)	5 б.	
Індивідуальне завдання	2 б.	
Відповідь на запитання	1 б.	
Робота в парах	2 б.	
Активна робота протягом уроку	1 б.	
Творчі завдання	1 б.	

- За плідну роботу на уроці ви нагороджуєтеся заробітною платою. Ваш заробіток залежатиме від ваших старань. На відміну від Герасима Калитки, головного героя твору, ви сьогодні заробили гроші чесним шляхом.

(Вчитель роздає намальовані копійки, на зворотному боці яких пише оцінку.)

Написати твір-мініатюру «Чи багато в нас від Герасима Калитки?».